

УДК 72.03

Г. В. Шевцова,

*доктор архітектури, доцент**Київський національний університет будівництва і архітектури*

АРХІТЕКТУРА ЯПОНІЇ ЧАСІВ НЕОЛІТУ: ДОСВІД ВИВЧЕННЯ І НАУКОВОГО ВІДТВОРЕННЯ

Анотація: в статті розглянуто в світлі нових напрямків теоретичної думки основні просторові і конструктивні типи японських дерев'яних будівель часів неоліту. Всі ці типи мають чіткий зв'язок з функцією будівлі. Досвід вивчення і наукового відтворення в натурі подібної архітектури розглянуто на прикладах кількох реконструйованих археологічних селищ доби неоліту.

Ключові слова: японська архітектура часів неоліту; реконструйовані селища, функціональні типи, конструкція, просторова форма.

Життя японців за часів неоліту (за японським літочисленням: епоха Дзьомон - 10000-300 д.н.е) вивчено непогано, але все ще ховає в собі немало загадок. Дуже багато усталених і нібито доведених теорій розвитку японської цивілізації того часу [1], сьогодні переглядається на основі нових археологічних знахідок, завдяки чому картина світу японських островів на межі нашої ери раптом набуває зовсім інших рис. Зокрема, однією з найбільш значних новацій нещодавнього часу є поява нових відомостей про розвиток рисоводства. Раніше думали, що японці почали вирощувати рис тільки починаючи з епохи Яйой (300 д.н.е. – 300), але виявляється – це вміли вже люди часів Дзьомон, хоча, звісно, у набагато менших масштабах [2]. В основному люди Дзьомон ловили рибу та полювали. За тих часів панував родово-общинний устрій, люди жили окремими, часто досить таки великими селищами, і майже не воювали між собою.

Основні типи будівель цієї епохи більш менш зрозумілі. Їх можна умовно розподілити на три типи: це примітивні (як правило – тимчасові) наземні споруди, збудовані по типу куреня, так звані «хіраюка»; заглиблені в землю житла колодязного типу, так звані «татеана»; та більш складні споруди зернохосовищ «такаюка», підняті на палях над рівнем ґрунту [3]. До нещодавнього часу вважалося, що споруди типу «такаюка» виникли лише під час епохи Яйой, але, як свідчать останні археологічні відомості, ця теорія не відповідає дійсності, сьогодні вже ясно, що тип «такаюка» сформувався ще у період Дзьомон [2]. Найбільш розповсюдженими в ті часи були землянки «татеана». Такі житла добре зберігали тепло взимку і прохолоду влітку. В плані «татеана» могли бути прямокутними, круглими чи квадратними. Деякі з них

були дуже примітивними і підтримуватися багатьма стовпами з балками по периметру. Інші мали вже більш складну конструкцію, а саме: в середині споруди, по кутах квадрату вкопували чотири стовпи (можливий також і варіант прямокутника у шість стовпів), які перекривали балками, створюючи щось на зразок просторової рами. На цю основу накладалися товсті лозини, які сходилися вгорі, створюючи гостре навершя. По них робилося покриття з соломи, котре зв'язували за допомогою мотузок. Дах спирався безпосередньо на ґрунт [4]. Таким чином, геніальний архітектор епохи Дзьомон винайшов конструкцію без центрального стовпа, що дозволяло вільно використовувати внутрішній простір. Дим виходив через отвори у даху. Всю споруду оточували рівчаками для відводу води та влаштовували вхід з навісом (чим пізніша споруда, тим акуратніший та складніший у неї вхід). Загалом, "татеана" могли мати досить різні форми та варіативну кількість стовпів, що, вочевидь, залежало не від якихось правил будови, а скоріше від вподобань їх мешканців, до того ж, нерідкісними були випадки добудови та розширення подібних споруд [3]. Будівлі типу «такаюка» слугували рисосховищами. Ранні «такаюка» скоріш за все були зрубними, але поступово (вже в наступну епоху Яйой) перейшли на каркасну систему з заповненням стін дошками. «Такаюка» стояли на високих стовпах-палях, вкопаних у ґрунт [4]. Не дивно, що у вологій Японії виникла традиція підіймати зерносховища високо над землею, адже це був єдиний спосіб запобігти гниттю й захищало від гризунів. Всі поєднання несучих елементів конструкцій «такаюка» і «татеана» виконували за допомогою мотузок. Особливо цікавим в цьому плані є спосіб закріплення гребневої балки (сволока) «такаюка», яка вставлялася зверху у перехрещення крайніх крокв і міцно прив'язувалася мотузками. При цьому кінці перехрещення крокв випиналися вище сволока на зразок «ріжок» (так звані „тігі”) [5], що згодом зіграло неабияку роль у формуванні типових рис японської архітектури.

Японці з величезною повагою ставляться до своєї архітектурної спадщини: на місцях давніх поселень ведуться дослідницькі роботи. По всій території Японії знаходять, розкопують та вивчають селища епохи Дзьомон, реконструюють в реальності деякі споруди та влаштовують на місцях розкопів «музеї під відкритим небом».

Одним з таких археологічних селищ є Тогаріісі, розташоване на території сучасної префектури Нагано, неподалік від містечка Сува, у дуже зручному, багатому джерелами місці на західному схилі гори Яцугатакі, на висоті приблизно 3,5 км над рівнем моря. Поселення датується III тисячоріччям до нашої ери. Розкопками виявлено 60 жител, хоча, скоріш за все, їх було набагато більше [6].

Іншою цікавою пам'яткою пізнього Дзьомон є рештки поселення Мавакі-Кьобоку, що розташоване на півострові Ното в префектурі Ісікава. Окрім дуже цікавих зразків кераміки, тут знайдено залишки велетенських вертикальних різьблених дерев'яних стовпів, що були, вочевидь з якоюсь ритуальною метою, встановлені концентричними півколами [6].

Але найбільш значущою в науковому плані, мабуть, стала знахідка в префектурі Аоморі, на півночі Хонсю, що отримала назву Саннай-Маруяма. Поселення існувало приблизно півтори тисячі років, з 3500-х до 2000-х років д.н.е [7]. Знахідка цього великого і добре організованого селища певним чином змінила уявлення про епоху Дзьомон, оскільки всупереч усталеному твердженню про примітивний мисливсько-збиральський спосіб життя людей Дзьомон, довела існування в ті часи сільського господарства (вирощування їстівних каштанів та корисних злаків), традицій торгівлі та імпорту різних товарів, що доставлялися човнами з інших, часом дуже віддалених частин Японії, розвинутих поховальних ритуалів та досить складної суспільної організації [2]. В селищі Саннай-Маруяма знайдено залишки 800 жител «татеана» і 120 каркасних конструкцій (напевно «такаюка»). На теперішній час реконструйовано «татеана» (рис 1а) різних конструкцій, клуні «такаюка», в тому числі, і зрубної конструкції – у розкопках знайшли залишок зрубу: кут стіни із з'єднаними в замок колодами [2] (рис 1б) і велику, просто таки вражаючу своїми розмірами, заглиблену в землю видовжену споруду на стовпах, напевно призначену для громадських зборів та церемоній (рис. 1в).

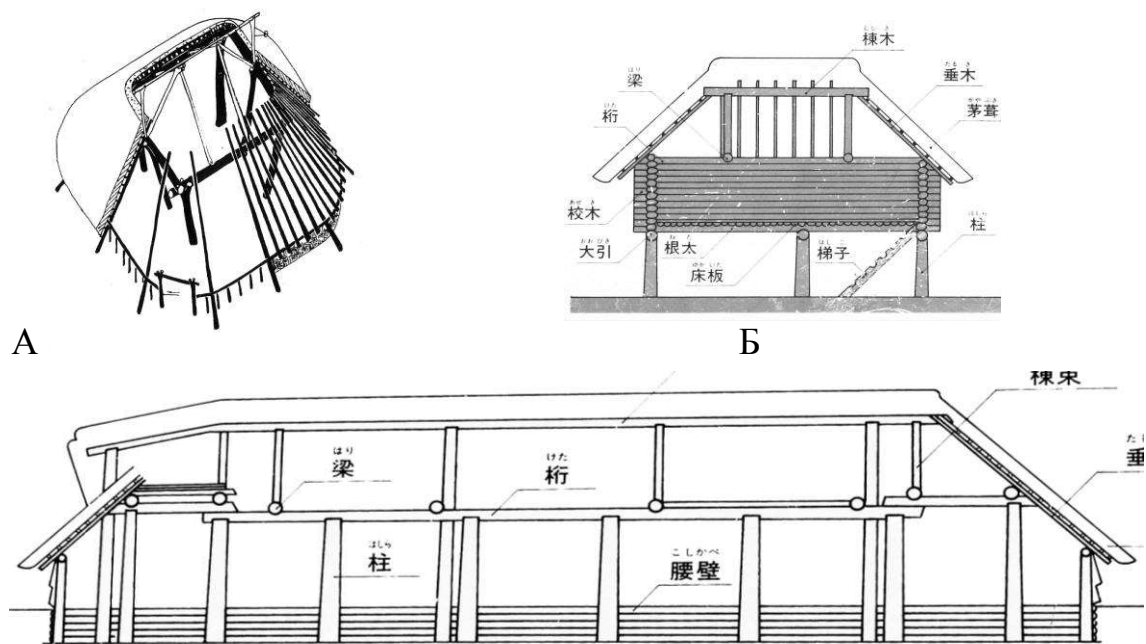

Рис. 1

Відтворені архітектурні будівлі з розкопок селища Саннай-Маруяма.

А – житло «татеана», Б – зерносховище «такаюка», В – велика громадська будівля

На відміну від звичайних «татеана», дах цієї споруди спирався на приземкуваті стіни, а не на ґрунт. Головна загадка розкопок поселення – вертикальна конструкція із чотирьох величезних колод каштана, з'єднаних посередині майданчиком. Функція цієї споруди залишається під питанням. Вважають, що це культова споруда [8], бо схожі форми можемо спостерігати навіть і в сучасних ритуалах синто: чотири вертикальні елементи, з'єднані посередині паском, традиційно обгороджують святі місця [9].

Таким чином ми спостерігаємо поступову зміну наукових теорій щодо розвитку японської архітектури епохи Неоліту. Це корелює загальні уявлення про будівельні методи, форми і конструкції цього часу. В першу чергу це стосується питань виявлення першості розвитку та процесів хронологічних взаємовпливів зрубної та каркасної систем початкових етапів дерев'яного будівництва в Японії [10], що практично кожного року виходячи з результатів нових археологічних розкопок висвітлюють все більше доказів факту одночасного зародження в Японії цих двох конструктивних систем [10], як то бачимо на прикладі розкопок зрубних зернохосовищ в поселенні Саннай-Маруяма. Особливу роль на шляху нового пізнання грають розповсюджені в Японії практики наукового відтворення «в натурі» архітектурних будівель з розкопок реальних археологічних поселень [11], що загалом дозволяє експериментально підтвердити або спростувати вірогідність існування тих чи інших гіпотетичних архітектурних форм і конструкцій.

Бібліографія:

1. Киддер Дж. Э. Япония до буддизма / Дж. Киддер; пер. с англ. О.ХИ. Маиловой. – М.: Центрполиграф, 2003. – 287 с.
2. 大和の考古学。奈良：立櫃原考古学研究所、附属博物館、1999年 – 120 p. (*Археологія Ямато. – Нара: Державний науково-дослідний інститут і музей Касіхара, 1999. – 120 с.*)
3. 日本建築史図集」—京都：彰国社、2002. - 168 p. (*Збірка креслеників з історії Японської архітектури. – Кіото: Сьококуся, 2002. – 168 с.*)
4. Yong D., Kimura M. Introduction to Japanese Architecture. – Singapore: PERIPLUS, 2004. – 128 p.
5. Watanabe Yasutada. Shinto art: Ise and Izumo shrines. – New-York: WEATHERHILL / Tokyo: HEIBONSHA. – 1964. – 193 p.
6. 武井豊治「古建築辞典」 - 東京：理工学社、2003. – 272 p. (*Такей Тойодзі. Словник старовинної архітектури / Такей Тойодзі. – Токіо: Рікогакуся, 2003. – 272 с.*)

7. 藤田まさや・古賀秀策「日本建築史」—京都：昭和堂、1999年 – 236 p. (Фуджіта М., Кога Ш. Історія японської архітектури. – Кіото: Шьовадо, 1999. – 236 с.)
8. (Ота Хіротаро. Введення у старовинну архітектуру / Ота Хіротаро, Нісі Кадзуо. – Токіо: Сьококуся, 2002. – 150 с.)
9. 「日本建築史」佐藤政次の発行者下—東京：オーム社、2003. - 265 p. (Історія японської архітектури / [за ред. С. Масаджі]. – Токіо: Охмия, 2003. – 265 с.)
10. Танге Кендзо. Архитектура Японии. Традиция и современность / Танге Кендзо. – М: «Прогресс», 1976. – 240 с.
11. Шевцова Г. В. Зрубна та каркасна конструктивні системи в дерев'яній архітектурі: витоки та взаємовпливи, змагання за першість (на прикладі Японії і України) / Г. В. Шевцова / Сучасні проблеми архітектури та містобудування. – К.: КНУБА. – 2005. - № 14. – С. 125-134.
12. Шевцова Г. В. Історія японської архітектури і мистецтва: навчальний посібник / Шевцова Г. В. – К.: Грані-Т, 2011. – 230 с.

Аннотация

В статье рассмотрены в свете новых направлений теоретической мысли основные пространственные и конструктивные типы японских деревянных построек времен неолита. Все эти типы имеют четкую связь с функцией построек. Опыт изучения и научного воспроизведения в натуре подобной архитектуры рассмотрен на примерах нескольких реконструированных археологических поселений времен неолита.

Ключевые слова: японская архитектура времен неолита, реконструированные поселения, функциональные типы, конструкция, пространственная форма.

Annotation

The article analyses the basic volume and construction types of Japanese neolith wooden buildings in the light of the new scientific ideas. All these types are closely connected with the function of the buildings. The experience of such buildings' investigation and reconstruction is analyzed on the some examples of neolith archeological sites in Japan.

Key words: Japanese architecture of neolith, reconstructed sites, functional types, construction, volume shape.